

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

УДК 342.2:327.7

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2022-17-1>

Толстов С.В.

<https://orcid.org/0000-0001-9031-1600>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕГІОНАЛІЗМУ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ

В науковій літературі зустрічаються різні визначення понять «регіоналізм», «регіоналізація» та «міжрегіональна взаємодія». Процеси, пов'язані з глобалізацією та інтеграцією, знайшли втілення в ущільненні макрорегіональних зв'язків. Формування великих макроекономічних зон пріоритетного співробітництва охоплює сусідні і територіально близькі країни. Формування великих економічних просторів супроводжується створенням регіональних економічних організацій та інтеграційних об'єднань, спрямованих на поглиблення торговельно-економічної співпраці та регіонального поділу праці.

Паралельно зі становленням великих економічних і політичних регіональних об'єднань на макрорівні, під впливом глобалізації прискорився процес диверсифікації функцій територіального управління всередині окремих держав. Перерозподіл владних повноважень усередині окремих країн розглядається як паралельний процес регіоналізації. До ознак регіоналізму на мікрорівні належать підвищення ролі субнаціональних територіальних спільнот, зростання їх зацікавленості в налагодженні тіснішої взаємодії з прикордонними територіями сусідніх країн.

В найбільш загальному сенсі автор цієї статті розглядає регіоналізм як динамічну ознаку міжнародних політико-економічних процесів, позначених диверсифікацією функцій управління на різних рівнях суспільно-політичної організації. Методологія політичних наук розрізняє прояви регіоналізму на макро- та мікрорівнях. Різноманітні прояви регіоналізму знаходять втілення в оформленні великих економічних просторів, перерозподілі владних повноважень усередині окремих країн, підвищенні рівня регіонального самоуправління, розвитку міжрегіональних контактів та міжрегіональних інтеграційних зв'язків між сусідніми та /або територіально близькими країнами.

Найбільш вдало практика міжрегіональної взаємодії застосовується у межах багатосторонніх інтеграційних об'єднань, насамперед у ЄС та ширшому європейському просторі, охопленому сферою дії європейських конвенцій та рішень у сфері просторового співробітництва територіальних співтовариств і влад, включно з органами місцевого і регіонального самоврядування. Взаємодія між субнаціональними регіонами включає укладенні угод між територіальними громадами сусідніх країн, створення міжрегіональних об'єднань і договірних структур міжрегіональної співпраці.

Ключові слова: *регіоналізм, глобалізація, інтеграція, міжрегіональне співробітництво, прикордонне співробітництво, трансрегіональне співробітництво.*

Активізація прикордонних зв'язків та урізноманітнення форм співпраці прикордонних регіонів сусідніх держав стали відображенням та невід'ємною ознакою міжнародних політико-економічних процесів, які розгорнулися у світі після Другої світової війни. Пожвавлення міжнародних контактів та

економічних обмінів було тісно пов'язано з масштабними економічними, культурними, соціальними і політичними змінами, сумарно поєднаних поняттям глобалізації. Розгалуженню міжнародних зв'язків сприяли різноманітні й різнопланові процеси глобальних масштабів, які охоплювали зміни в соціальній структурі найбільш розвинених країн світу, прискорення суспільно-політичних процесів у країнах Азії, Африки та Латинської Америки, підвищення рівня освіти та охорони здоров'я, стрімкий розвиток міжнародних комунікацій та інформаційних технологій.

Еволюція соціально-економічних систем у країнах Європи та Північної Америки – ядра світової капіталістичної системи – поставила у порядок денний перегляд традиційного розподілу функцій між органами влади в ієрархічній системі державного управління. Започаткування міждержавних інтеграційних процесів обумовило встановлення наднаціональних координаційних структур, що стимулювало перерозподіл компетенції між органами влади різних рівнів усередині окремих держав та керівними установами на рівні інтеграційних об'єднань. Після створення Європейського Економічного Співтовариства (1958 р.) у Західній Європі постала проблема розмежування владних повноважень та управлінських функцій на чотирьох рівнях – між вищими органами ЄЕС, урядами країн-членів, субнаціональними (регіональними) структурами управління, такими як уряди земель та провінцій федеративних держав, та органами місцевого самоврядування. Попервах ця схема розмежування компетенцій виступала скоріше як бажаний орієнтир, аніж як робоча матриця. Проте по мірі зміцнення європейського інтеграційного проекту ця схема все більшою мірою набувала втілення на практиці. До того ж слід враховувати що різні країни ЄЕС/ЄС мали суттєві конституційно-правові відмінності та різний адміністративно-територіальний устрій, що потребувало врахування у Європейській регіональній політиці.

Різні форми відносини між прикордонними територіями та субнаціональними регіонами сусідніх країн практикуються і поза межами ЄС. Однак у більшості випадків така практика ґрунтується на засадах міжнародних угод, які визначають умови співпраці між виконавчими органами адміністративно-територіальних утворень чи керівництвом муніципалітетів.

В широкому контексті дослідження регіоналізму, феномену порубіжжя та практики прикордонних зв'язків розвитку включає декілька методологічних вимірів, які охоплюють систематизацію і науково-практичну інтерпретацію різних складових елементів, присутніх у процесах інтеграції та диференціації.

До них належать:

- аналіз впливу тенденцій глобалізації та регіоналізації на умови й обставини міжнародної взаємодії;
- диференціація форм і методів міжрегіонального співробітництва між державами та субнаціональними регіонами країн світу;

- обґрунтування, виявлення та систематизація передумов розвитку співпраці прикордонних територій сусідніх держав у контексті макрорегіональних інтеграційних процесів;

- формування та розвиток регіональної політики у межах окремих країн та інтеграційних угруповань, у першу чергу в межах Європейського Союзу;

- класифікація форм та порівняльний аналіз особливостей ідентичності в прикордонних регіонах сусідніх держав, включно з перехідними формами самосвідомості.

З огляду на специфічний характер проблеми порубіжних зв'язків і транскордонних інтеграційних процесів та відмінність їх перебігу у різних країнах доцільно зауважити відсутність загальних, трафаретних правил і закономірностей, придатних для класифікації форм міжрегіональних зв'язків за відмінних політичних обставин. В цьому сенсі значно легше визначити загальні процеси та обставини, які сприяють активізації прикордонних зв'язків та транскордонного міжрегіонального співробітництва між сусідніми державами. Зазначимо, що найбільші перспективи розвитку така транскордонна співпраця має між прикордонними регіонами гомогенних у політичному сенсі суміжних країн, які входять до багатосторонніх інтеграційних об'єднань.

Мета дослідження полягає у визначенні теоретико-методологічних аспектів взаємодії прикордонних регіонів та політичної обумовленості транскордонного співробітництва сусідніх держав як вагової складової проблематики міжрегіональної взаємодії в сучасному світі.

Проблематика регіоналізму та порубіжних зв'язків привертає сталу увагу з боку економістів, істориків та політологів. Представники західних наукових шкіл зосереджують увагу на таких аспектах проблеми, як розширення повноважень органів місцевого та регіонального самоврядування, становлення і розвиток міжрегіональної взаємодії у країнах Європи та інших регіонах світу [1]. Ці питання досліджували численні переважно європейські дослідники Р. Агранофф [2], Л. Бреннан, Р. Мюррей [3], І. Духачек [4], Б. Юссон [5], Р. Скаллі, Р. Джонс [6], Дж. Стокер [7] та ін.

Популярний аспект сучасного наукового дискурсу становить феномен «нового регіоналізму», включаючи його вплив на перерозподіл владних повноважень, переважно у країнах ЄС та федеративних країнах в інших регіонах. Ці питання, включаючи еволюцію регіональної ідентичності висвітлюються у працях М. Кітінга [8; 9], М. Симона [10], М. Сторпера [11], Б. Хеттне [12], Е. Харрела [13], а також у дослідженнях, присвячених проблематиці націоналізму та етнополітичної свідомості [14-16].

Основні напрями регіональної політики, децентралізації державного управління та питання транскордонного співробітництва в практиці ЄС та його країн-членів представлені у дослідженнях російських авторів [17-19].

Серед українських дослідників до проблематики регіоналізму, міжрегіональної співпраці та специфіки соціально-економічних відносин у

порубіжжі зверталися Т.В. Будзінський [20], Я.В. Верменич [21], С.В. Віднянський [22], В.В. Гоблик [23], В.О. Дергачов [24], А. Киридон [25], В.Ю. Константинов [26], А. Круглашов [27], В.П. Семиноженко [28], Р.В. Тульчинський [29] та ін.

Базові поняття та дефініції

Взаємозв'язок територіального управління та політичної влади вважається фундаментальною прерогативою державних інституцій та відповідних політик. З погляду географії територія є незалежною змінною, яка включає природно-кліматичні умови та наявні ресурси. Водночас географія не визначає тип суспільства, організацію економіки та форму державного устрою. Натомість соціальні науки розглядають територію як залежну змінну, набагато ширшу за її фізично-просторові характеристики чи географічні ознаки, включаючи результати суспільної діяльності.

Територія виступає в якості визначального чинника державної організації різних суспільств, розділених державними кордонами. До того ж географічний кордон між сусідніми країнами може слугувати і як інструмент розмежування, виконуючи бар'єрну функцію, так і сприяти взаємодії суміжних держав і прилеглих регіонів, виконуючи роль контактної зони.

До кінця 1950-х рр. європейський федералізм відносив проблеми територіального управління до компетенції урядів держав та міжурядових відносин. На думку західних дослідників, практика територіального управління у централізованих державах, сформована під впливом римського права, тлумачила цю сферу як центр-периферійні відносини [30].

Ситуація докорінно змінилася лише під впливом діяльності Ради Європи та розвитку європейського інтеграційного проекту, в межах якого були сформульовані завдання побудови спільного європейського економічного та політичного простору.

Розбудова міждержавних відносин на новій нормативно-ціннісній основі зумовила актуалізацію проблеми розвитку міжрегіональних відносин на засадах концептуального поєднання політико-інституціональних, економічних і соціокультурних зв'язків фізичних і юридичних осіб сусідніх держав, пов'язаних приналежністю до певних прикордонних просторів [31].

Ущільнення транскордонних зв'язків між країнами західноєвропейського регіону спонукало до переосмислення феномену порубіжжя та становлення нової спеціальної термінології. Цьому вочевидь сприяло поширення досвіду успішних транскордонних зв'язків та позитивних практик прикордонної співпраці.

В переліку понять, які використовуються в сучасних регіональних дослідженнях, найважливішу роль відіграють такі поняття, як «прикордонне співробітництво», «транскордонне співробітництво» та «транснаціональне співробітництво».

Прикордонне співробітництво (cross-border cooperation) означає співпрацю між регіональною та місцевою владою по різні боки державних кордонів у різних сферах взаємодії. В такому спілкуванні беруть участь учасники, які представляють різні рівні державного управління, місцевого самоврядування та соціальної організації. Прикордонне співробітництво передбачає наявність міцної організаційної основи й зазвичай спирається на тривалий історичний досвід прикордонних контактів.

Європейська рамкова конвенція про прикордонне співробітництво територіальних співтовариств і влад (Мадридська конвенція 1980 р.) визначала «прикордонну співпрацю» як «будь-які узгоджені дії, узгодження та поєднання відносин між соціальними територіальними спільнотами та владами, що перебувають під юрисдикцією двох і більше договірних Сторін, а також укладення будь-яких угод і домовленостей для досягнення цих цілей» [32].

Транскордонне (міжрегіональне) співробітництво (inter-regional/transborder cooperation) означає співпрацю між місцевою регіональною та національною владою, метою якої є розвиток інтеграційних процесів у великих групах регіонів. Така форма відносин передбачає, що деякі регіони можуть бути не пов'язані між собою територіально. Організаційні зв'язки між такими регіонами слабші, ніж у прикордонних регіонах, а менеджмент спільних проектів і програм, у яких вони беруть участь, передбачає значно складнішу організацію.

Транснаціональне співробітництво (transnational cooperation) передбачає різні форми співпраці між країнами з певних питань великих взаємопов'язаних територій (наприклад, у контексті поліпшення умов регіонального розвитку). Договірна основа таких контактів та проектів ґрунтується на двосторонніх міждержавних угодах та/або багатосторонніх конвенціях. Участь у таких контактах і програмах можуть приймати й безпосередньо не пов'язані один з одним регіони субнаціонального рівня, однак за обов'язкового дозволу відповідних урядових структур.

Організаційні зв'язки між регіональними структурами, які беруть участь у міжрегіональному транснаціональному співробітництві на основі міждержавних угод, можуть бути різними по формі. Транснаціональне співробітництво здебільшого стосується налагодження економічної співпраці, сприяння туризму, проведення тематичних культурних, наукових або рекламних заходів.

Прикордонне співробітництво становить найбільш поширену форму міжрегіональних зв'язків. На різних стадіях та етапах прикордонна співпраця може включати зусилля державних органів сусідніх країн, спрямовані на облаштування прикордонних переходів, врегулювання порядку перетину кордону, пом'якшення візового режиму, налагодження митного контролю, спільної охорони кордону тощо.

Більш активні форми співробітництва передбачають сукупність цілеспрямованих заходів з метою усунення бар'єрів та прискорення розвитку. Вони включають сукупність узгоджених дій органів державної влади всіх рівнів, які перебувають на суміжних територіях, налагодження співпраці органів місцевого самоврядування, взаємодію господарюючих суб'єктів, громадських організацій, наукових установ і учбових закладів, залучення фінансових установ, зацікавлених у розвитку прямих взаємовигідних і довгострокових зв'язків підприємств, організацій, установ і громадян, що мешкають на суміжних територіях. Успішне налагодження співпраці сусідніх областей на порубіжних територіях залежить від правового режиму, який визначається законодавчими нормативами, міжнародними угодами, двосторонніми чи багатосторонніми проектами і програмами.

Критерії успішності прикордонного співробітництва визначають зацікавленість місцевих громад і досягнення спільної вигоди. Питанням ділової ефективності та соціальної віддачі прикордонних зв'язків були присвячені періодично обновлювані з 1992 р. видання «Практичного керівництва для прикордонного співробітництва» [33; 34], ініційовані Асоціацією європейських прикордонних регіонів. Перша редакція цього посібника (1992 р.), присвячена створенню Спільного ринку, звертала увагу на масштабне розширення можливостей фірм і компаній раціоналізувати ділові зв'язки й знаходити вигідних партнерів у сусідніх регіонах поза межами своїх країн.

У виданні «Керівництва» 2015 р. пропонується будувати стратегічні партнерства для транскордонного економічного розвитку на основі ретельного врахування економічної структури та існуючих або потенційних «транскордонних компонентів в економіці конкретних територій» для «підтримки транскордонного економічного розвитку». Водночас підкреслено загальне ущільнення конкурентного середовища, адже «побудова стратегічного партнерства для вироблення загального бачення розвитку прикордонної території може виявитися складним завданням у такій конкурентній галузі, як економіка». Відтак не лише економічні гравці, а й самі території перебувають у конкуренції, через відмінні умови, включаючи відмінні ставки оподаткування. Оскільки в умовах загострення конкурентних відносин, які можуть існувати між державними органами та напівдержавними агентствами, учасникам державного сектору в прикордонних регіонах сусідніх країн було адресовано побажання «виробити спільну філософію співробітництва щодо державної політики, яка підтримуватиме економічний розвиток» [34, р. 7, 13].

Учасникам міжрегіональної співпраці радять уникати «рефлексу», який втілюється у захисті інтересів суто «своєї території». Адже конкурентні мотивації, які спричиняють «суто національний погляд на сектори економіки», прагнення локалізувати та своїй території створення нових компаній та робочих місць, шкодять взаємовигідному співробітництву.

Загалом поняття «транскордонна співпраця» вважається ширшим і більш загальним по відношенню до поняття прикордонної співпраці. Воно може застосовуватися і до прикордонного співробітництва, і до міжрегіональних проектів за участю територій, які не мають прямих виходів до державних кордонів або навіть перебувають на великій відстані одна від одної.

Поряд із використанням поширеного поняття «прикордонний регіон», у регіональних дослідженнях нерідко згадується і таке поняття, як «транскордонний регіон». Цілком очевидно, що під нього не підпадають відносини між віддаленими областями різних країн, в основу яких покладено насамперед економічні зв'язки. Концепція «транскордонного регіону» полягає в наявності комплексу регіональних або зональних характеристик, які обумовлюють потребу спільних регулюючих заходів з боку суміжних країн. Такий набір властивостей мають розділені державними кордонами цілісні природні ареали, які входять до складу сусідніх держав, зокрема гірський масив Карпат, басейн ріки Дунай, прикаспійський регіон, Балтійське море чи Арктика. Подекуди транскордонний регіон розглядається як умовна можливість налагодження багатосторонньої співпраці з урахуванням спільних проблем і перспектив їх вирішення на міждержавному рівні.

Регіоналізм у методологічному вимірі

Методологічні аспекти сучасного регіоналізму знаходять прояв у п'яти взаємопов'язаних дискурсах, до яких належать:

- Вплив глобалізації.
- Інтеграційні процеси.
- Регіональна політика.
- Транскордонні міжрегіональні зв'язки.
- Еволюція форм самосвідомості та трансформація ідентичностей.

1. Актуалізація проблематики регіоналізму тісно пов'язана з наслідками глобалізації як планетарного політико-економічного, інформаційного-технологічного і суспільно-гуманітарного явища. В широкому контексті регіоналізація знаходить прояв як супутня ознака глобалізаційних процесів і антипод уніфікації.

Роль глобалізації як рушія різнобічних процесів економічної інтеграції вважається універсальною аксіомою, що знайшло відображення в матеріалах міжнародних організацій. В документах Парламентської асамблеї Ради Європи глобалізація тлумачиться як «усе більша економічна інтеграція всіх країн світу, пов'язана з лібералізацією і наступним збільшенням обсягу і багатоманітності міжнародної торгівлі товарами та послугами, зменшенням ціни на транспорт, підвищенням інтенсивності міжнародного проникнення капіталу, величезним зростанням глобальної робочої сили і прискореним розповсюдженням у масштабах всього світу технологій, насамперед у сфері комунікацій» [35].

Фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. продемонструвала, що форми прояву і наслідки глобалізації мають суперечливий характер і не рівнозначно

впливають на розвиток країн світу. Так, в економічній сфері глобалізація асоціюється з глобальним поширенням капіталізму як економічної системи, яка нерідко асоціюється з вірою у ринки, що саморегулюються. З погляду неолібералів, лібертаріанців та ринкових фундаменталістів вважається, що глобалізація розвиває економічні свободи та попри зростання розриву в доходах між багатими і бідними сприяє підвищенню рівня життя в усьому світі, хоча це суперечить сукупним статистичним показникам.

Дещо більша згода присутня з приводу впливу глобалізації на розвиток міжнародної торгівлі та глобальний розподіл виробництва товарів і послуг, що досягається завдяки зменшенню перешкод на шляху міжнародної торгівлі, таких як тарифи, експортні мита та імпорتنі квоти. Окрім зрушень у міжнародному розподілі праці найбільш суттєві зміни стосувалися скорочення обмежень на рух капіталів та інвестицій. Глобалізація сприяла поширенню аутсорсингу та переведенню фінансових потоків в офшори, надавши транснаціональним корпораціям додаткові важелі для експлуатації малого та середнього бізнесу.

До фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. в неоліберальній політології побутували твердження про те, що роль національної держави занепадає, корпорації стають сильнішими за окремі держави, а держава як інститут втрачає частину своїх традиційних функцій. Унаслідок глобалізації у вигравші опинялися сильніші держави, чії компанії отримували величезні прибутки через високі ціни на нові технології, високотехнологічну продукцію, лікарські препарати, використання прихованих державних субсидій та біржові спекуляції. Поряд із посиленням ролі корпорацій, глобалізація загалом сприяла пом'якшенню обмежень транскордонного пересування товарів, послуг і капіталів. До певної міри це сприяло послабленню значення національних і геополітичних кордонів як бар'єрів для економічних обмінів та пересування людей. Однак ці зміни не варто тлумачити як «стирання» національних кордонів під тиском економічних факторів, діяльності ТНК та переміщення капіталів. Ослаблення державної влади спостерігалось насамперед у нестабільних державах, не здатних контролювати розвиток економіки, соціальну сферу та зовнішні міграції. Натомість у разі виникнення критичних загроз економіці та соціальній сфері уряди сильніших, найбільш розвинених в економічному відношенні держав з легкістю поверталися до засобів жорсткого державного економічного регулювання та протекціонізму попри формальне декларування відданості неоліберальним принципам.

В контексті центрально-периферійних відносин глобалізація підштовхнула декомпозицію і рекомпозицію територіальних меж суспільного життя, які зачіпають зміни на макрорівні (адміністративно-територіальні та політичні реформи в окремих державах) та консолідацію великих геоекономічних, макрорегіональних просторів на міжнародному рівні [8].

Науково-методологічний апарат теорії міжнародних відносин розрізняє зміст поняття регіону на мікро- і макрорівнях. Під мікрорегіонами маються на увазі субнаціональні адміністративно-територіальні одиниці, котрі беруть активну участь у ширших міждержавних інтеграційних процесах та здобувають певного статусу в міжнародній взаємодії. У побутовому значенні поняття регіон може застосовуватися до локальних територіальних просторів усередині окремих держав і безвідносно до ступеня їх внутрішньої автономії, адміністративних повноважень чи участі в міжнародних відносинах. У цьому випадку поняття регіон може недиференційовано застосовуватися до адміністративних, географічних або економічних зон всередині окремих держав, які зазвичай займають значну площу й позначені суттєвими відмінностями у порівнянні з іншими частинами країни. В такому значенні регіон – це умовна спільнота (та зазвичай адміністративно-територіальна підсистема) всередині окремої держави, яка охоплює частину її території [36, с. 268–269].

Натомість поняття макрорегіон застосовується до геополітичних ареалів, які охоплюють більші чи менші групи держав. Макрорегіон має окреслені географічні межі й характеризується загальноновизнаними специфічними ознаками цивілізаційного, економічного, політичного та культурного характеру. Поняття макрорегіон типово застосовується до європейського ареалу (як до сукупності країн географічної Європи, так і до спільного політико-правового простору Європейського Союзу), Близького Сходу, Південно-Східної Азії, Південної Азії, Латинської Америки, Азійсько-Тихоокеанського простору тощо.

В політології міжнародних відносин макрорегіоном вважають масштабні, асиметрично організовані комплекси економічної та політичної взаємодії, нерідко позначені явним або потенційним регіональним лідерством. Невід’ємну ознаку структурування макрорегіонів (умовного явища «глобальної регіоналізації») становить поява та функціонування регіональних економічних і політичних організацій. Загалом процес консолідації макрорегіонів як елемента геополітичної структури світу позначений поглибленням економічних і закріпленням певного режиму політичних зв’язків між країнами, що входять до такої сукупності. На певному етапі, в разі успішного просування процесів економічної кооперації та інтеграції, учасники макрорегіональної спільноти вдаються до інституціоналізації відносин, укладення безпекових угод, створення координаційних, регулюючих і представницьких органів.

2. Другий дискурс, який має принципове значення для розуміння порубіжних зв’язків та обмінів, стосується багатосторонніх інтеграційних процесів. Після Другої світової війни процеси глобалізації суттєво сприяли урізноманітненню форм інтеграційних зв’язків, які спричиняли еволюцію методів державного управління та розробку різних моделей регіональної політики.

На тлі активізації міждержавних контактів і обмінів у сфері торгівлі, промисловості, сільського господарства, науки та культури, у багатьох країнах

було відзначено зростання зацікавленості населення прикордонних областей у розширенні зв'язків із суміжними областями держав-сусідів.

В історичній пам'яті багатьох європейських країн відображений минулий, позитивний або негативний досвід співіснування прикордонних областей в межах колишніх державних утворень. В минулому прикордонні регіони сусідніх держав нерідко були частинами великих імперій, які припинили існування після Першої світової війни. За підсумками війн низка територій по кілька разів змінювала свою державну приналежність. Провінції та землі багатоскладових чи федеративних держав протягом тривалого часу були самостійними політичними утвореннями, зберігши історичні традиції та квазідержавні атрибути. Не рідкісні приклади, коли суміжні провінції сусідніх держав були ареалом розселення певних етносів, які виявилися розділеними між двома чи більшою кількістю суміжних державних утворень.

Перелічені випадки ілюструють різноманіття форм міжрегіональних зв'язків суміжних територій сусідніх держав, що знаходяться в різних географічних і політичних умовах. У переважній більшості випадків проблема зв'язків між суміжними територіями сусідніх держав розглядається як політично мотивована. Міжрегіональні зв'язки можуть сприйматися або як бажані (потрібні і взаємовигідні), або як такі, що містять певну загрозу, політично несприятливі або завдають шкоди економіці, екології чи соціально-політичній стабільності.

Далеко не в усіх випадках історична пам'ять надає міжрегіональним зв'язкам між порубіжними територіями позитивного забарвлення. У країнах Європи періоди мирного співіснування чергувалися з війнами та ворожнечею. Що стосується прикордонних зв'язків багатьох суміжних держав Азії та Африки, зазвичай вони мають історично обумовлений негативний відтінок. Причинами цього можуть служити:

- домінування в суміжних державах різних релігій та / або конфесій, що служили приводом для релігійних утисків, політичних репресій і культурного гноблення;
- міждержавне суперництво за регіональне домінування або цивілізаційне лідерство;
- регулярна в минулому практика прикордонних набігів кочових народів, які здійснювалися з метою грабежу;
- територіальні суперечки і конфлікти, включаючи стійкі форми збройного протистояння;
- політика урядів, що ґрунтується на ворожому ставленні до держави-сусіда й призводить до відтворення і закріплення фабули конфлікту методами агітації і пропаганди.

Консолідація макрорегіонів загалом сприяє пом'якшенню міждержавних протиріч та врегулюванню територіальних спорів. Своєю чергою це зумовлює

пожвавлення взаємодії прикордонних регіонів, насамперед через полегшення режиму перетину кордонів та нормалізації умов економічних обмінів.

Розвиток інтеграційних процесів¹ між державами-учасницями макрорегіональних спільнот позначений поглибленням економічних і закріпленням певного режиму політичних зв'язків. На певному етапі, в разі успішного просування процесів економічної кооперації та інтеграції, учасники макрорегіональної спільноти вдаються до інституціоналізації відносин, укладення безпекових угод, створення спільних координаційних, регулюючих і представницьких органів. Скасування економічних бар'єрів обумовлює потребу в активізації прикордонних зв'язків, усуненні взаємної недовіри, пом'якшенні економічних диспропорцій та розвитку інфраструктури депресивних регіонів.

3. Будь-які міждержавні інтеграційні процеси неминуче актуалізують проблематику рівномірного розвитку країн та регіонів, гармонізації їх ролі в розподілі доходів, скороченні диспропорцій між найбільш розвиненими і депресивними територіями. Ці проблеми становлять зміст регіональної політики, яка тривалий час вважалася виключною сферою компетенції національних держав. Нові підходи до регіональної політики були обумовлені розвитком європейського інтеграційного проекту після Другої світової війни. Інтеграція в Західній Європі в 1960–1980-х рр. сприяла зосередженню уваги на проблематиці міжрегіональних відносин і становленню такого специфічного інструменту, як Європейська регіональна політика (ЄРП). Її специфіка полягає у тому, що вона здійснюється керівними інтеграційними установами ЄС у межах усього інтеграційного об'єднання і в інтересах Союзу паралельно з регіональною політикою, яку проводять уряди окремих держав-членів.

¹ В рамках економічної інтеграції вирізняються п'ять основних етапів, які передбачають: утворення зони вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз та валютний союз. Перший етап – впровадження зони вільної торгівлі, що включає поступове усунення тарифних і нетарифних обмежень, вільне переміщення товарів і послуг, характерний для об'єднань АСЕАН, НАФТА та ЄАВТ. На другому етапі економічної інтеграції відбувається утворення митного союзу, учасники якого не тільки усувають взаємні митні тарифи і квоти, а й переходять до реалізації єдиної зовнішньоторговельної політики щодо третіх країн (МЕРКОСУР). Завданням третього етапу інтеграції вважається формування спільного ринку, включаючи усунення перешкод для вільного переміщення факторів виробництва між країнами-учасницями, гармонізацію національних законодавств, вироблення єдиних стандартів і створення наднаціональних координуючих органів. Постановка цих завдань характерна для сучасного етапу еволюції ЄАЕС. Четвертий етап інтеграції передбачає створення економічного союзу, завдання якого передбачають вироблення єдиної економічної політики, покликаної сприяти раціональному використанню ресурсів, поділу праці, спеціалізації виробництва і скороченню регіональних диспропорцій. Цього етапу інтеграції досяг лише Європейським Союзом, який частково реалізував і завдання п'ятого етапу інтеграції – створення валютного союзу. Завдання валютного союзу передбачають впровадження єдиної валюти, створення спільного центрального банку і проведення узгодженої валютно-фінансової політики. Завершальною фазою інтеграції в рамках ЄС проголошено створення політичного союзу.

Загальноєвропейська регіональна політика спрямована на скорочення розриву між рівнями ВВП різних регіонів, подолання відставання економічних потенціалів окремих частин ЄС, реформування економіки регіонів, які знаходяться в найменш сприятливих умовах, зокрема сільські та слабо заселені райони. ЄРП враховує, що 27 країн, які увійшли до складу Союзу, від самого початку мали й досі мають неоднакові соціально-економічні умови та рівні технологічного розвитку.

ЄРП почала активно проводитися лише з середини 1970-х рр. й перетворилася на постійно діючий фактор, без якого важко уявити сучасні контури європейського інтеграційного проекту. В рамках регіональної політики і політики згуртування ЄС поняття регіон тлумачиться як державне територіальне утворення рівня, який безпосередньо передує рівню держави і має відповідні політичні повноваження.

Операціоналізація поняття «регіональна політика» ускладнюється відсутністю узгодженого розуміння цього терміну. Адже зміст поняття «регіональна політика» часто визначається залежно від того, які напрями і механізми економічної політики застосовуються у тій чи іншій країні для пом'якшення міжрегіональних дисбалансів, перерозподілу бюджетних коштів чи приваблення інвестицій. Найбільш обґрунтованим видається підхід, який передбачає порівняльний аналіз «інструментів економічної політики окремих країн, які переслідують мету підтримки соціально-економічного розвитку окремих регіонів (територій)», відносно яких можна застосувати більш широкий термін – «державне регулювання територіального розвитку» [37, с. 6].

Приміром, у Німеччині до регіональної політики належить досить обмежений набір інструментів, оскільки міжбюджетні відносини і територіальне планування вважаються окремими, самостійними напрямками федеральної політики. В Росії регіональна політика має дуже широке тлумачення – як фактичний синонім державного регулювання розвитком територій, який включає і міжбюджетні відносини, і територіальне планування [37, с. 6]. В публічному просторі України про регіональну політику згадують хіба що при порівнянні середніх рівнів заробітної платні по окремих областях.

З приводу концептуальних форм регіональної політики висловлюються припущення, що чим більші масштаби міжбюджетного перерозподілу доходів, тим меншими будуть можливості регіональних органів влади здійснювати бюджетне інвестування й таким чином впливати на економічний розвиток підзвітних територій. Отож, «сильна» регіональна політика вимагає не тільки планування регіонального розвитку, але й визначення самостійних джерел фінансування. Інша важлива передумова «сильної» регіональної політики полягає в ступені децентралізації повноважень, від чого залежить характер участі структур регіонального управління (влади на місцях) у розробці та реалізації планів та програм регіонального розвитку.

Європейська регіональна політика пройшла декілька фаз реформування. Внаслідок п'яти хвиль розширення до ЄЕС/ЄС вступали країни, які мали значно нижчий рівень економічного розвитку або специфічні місцеві проблеми, як то французькі заморські департаменти, Азорські острови, Мадейра та Канари.

В основу реформи ЄРП (1989 р.) були покладені чотири основні принципи:

- концентрація коштів на потребах найбільш нужденних регіонів;
- програмний, а не проектний підхід;
- партнерство на всіх рівнях: від загальнонаціонального до місцевого;
- додатковість, тобто спільне виділення коштів з наднаціонального та національного бюджетів.

Тоді ж було переглянуто й функції структурних фондів як інструментів реалізації ЄРП – Європейського фонду орієнтації та гарантій у галузі сільського господарства, Європейського соціального фонду та Європейського фонду регіонального розвитку. Дещо пізніше, за Маастрихтським договором від 7 лютого 1992 р. було створено новий Фонд згуртування з метою «підтягування» чотирьох найбільш відсталих країн (Іспанії, Португалії, Греції та Ірландії) до середнього рівня за показниками ВВП.

Реформа 1989 р. передбачала різке збільшення асигнувань на заходи регіональної політики (аж до їх подвоєння). Були виділені основні типи регіонів, які мали отримувати допомогу через структурні фонди. В текстах керівних інституцій ЄС термін «регіональна політика» все частіше пов'язувався з поняттям «політика згуртування» (cohesion). Такий підхід вказував на поєднання цілей регіональної та соціальної політики, які розглядалися комплексно. В цьому сенсі політика згуртування поєднувала горизонтальну інтеграцію (згуртування між регіонами) і соціальну інтеграцію по вертикалі (між верствами суспільства).

Серед труднощів на шляху реалізації ЄРП доцільно згадати наступні:

- вступ нових країн нерідко спричиняв потребу реагування на нові типи регіональних проблем;
- брак коштів, необхідних для виконання цілей регіональної політики, особливо в перші роки існування ЄЕС, коли була поширена ілюзія, що інтеграція автоматично призведе до вирівнювання міжрегіональних диспропорцій;
- відсутність синхронізації чи неузгодженість між регіональною політикою ЄС та урядів національних держав;
- як з'ясувалося в процесі втілення ЄРП, оскільки кожен напрям регіональної політики має територіально виражений ефект, результат однотипних заходів регіональної політики у регіонах різних типів може бути відмінним;
- часова віддаленість результатів від початкових заходів;
- часте відхилення отриманих результатів від запланованих [37, с. 9–24; 38, р. 104–113].

Останнє зауваження пояснюється тим, що впродовж доволі тривалого часу використання засобів регіональної політики здебільшого забезпечувало не стільки усунення регіональних диспропорцій, скільки дозволяло утримувати їх у певному діапазоні. При цьому успіх заходів, пов'язаних з подоланням економічної відсталості окремих районів переважно залежав від ставлення з боку загальнонаціональних / федеральних урядів окремих країн, без активної зацікавленості та сприяння яких програми регіонального розвитку (INTERREG) об'єктивно не могли досягати бажаної ефективності.

У 2000 р. у спільній регіональній політиці ЄС було виділено три пріоритети, які передбачали:

1) Підтримку найбідніших районів, рівень ВВП на душу населення у яких становив менше 75% від середнього рівня ЄС. Перелік найбільш відсталих регіонів визначається Європейською Комісією за погодженням держав-членів. Ця група включає й найбільш віддалені території, зокрема заморські департаменти та острівні автономні провінції.

2) Підтримку регіонів, у яких відбуваються процеси реструктуризації економіки в урбанізованих районах, виникають диспропорції та спостерігається занепад у галузях промисловості, сільському господарстві, або які переважно залежать від рибальства. Програми «конверсії регіонів» були спрямовані переважно на подолання наслідків занепаду традиційних галузей виробництва в урбанізованих районах, де переважали «старі» галузі промисловості, а також у прикордонних територіях, які постраждали внаслідок промислового спаду.

3) Забезпечення адаптації та модернізації систем освіти і зайнятості у регіонах, не охоплених цілями 1 і 2 [39, с. 178–179].

Згідно встановлених правил, для регіонів першої групи (віддалені та острівні території) кошти за програмами ЄС мали становити 75% асигнувань (або до 85% для острівних територій Греції). Для решти регіонів кошти ЄС мали становити не більше 50% асигнувань. Рішення керівних установ ЄС обумовлюють, що Європейська регіональна політика має здійснюватися у відповідності до низки визначених принципів. До них належать програмування розвитку, партнерство, координація, концентрація, додатковість, компактність і згуртованість, оцінка та контроль.

При проведенні реформи 2006 р. основна увага була зосереджена на чотирьох основних напрямках: розвитку «економіки знань»; децентралізації відповідальності в сферах управління і фінансового контролю в бік розширення повноважень країн ЄС та адміністрацій регіонів; процедурах спрощення та прискорення; розвитку потенціалу кожного європейського регіону з акцентом на ресурсах найбільш депресивних [40, с. 6].

Серед основних цілей регіональної політики Європейська Комісія виокремлює наступні:

- формування конкурентних переваг по відношенню до решти світу;

- реформування процесу розробки і реалізації стратегії для регіонів, постійний процес перегляду і корегувань;
- вирішення проблем зміни клімату і усталеності (досягнення певного балансу між економічними, соціальними та екологічними пріоритетами);
- використання регіональних і місцевих ресурсів та вмінь;
- співпрацю країн-учасниць на всіх рівнях;
- наближення країн-учасниць через транспортні зв'язки;
- збалансованість розвитку міст і сільських територій, що має охоплювати всі регіони незалежно від географічного розташування;
- демонстрацію солідарності на фоні природних лих;
- інтеграцію нових країн-учасниць через фінансову солідарність, формування сильних адміністрацій/інститутів, надання фінансування разом з технічною допомогою [40, с. 6–8].

Загалом функції і переваги «сильної» регіональної політики полягають не в перерозподілі бюджетних надходжень на користь відсталих чи депресивних регіонів на потреби споживання, а в створенні можливостей для ефективного використання відносних факторів виробництва, заохоченні інвестицій, реконструкції інфраструктури та збільшенні зайнятості. На загал регіональна політика як на національному, так і на європейському рівнях не може забезпечити повне вирівнювання показників економічної статистики, однак здатна подолати найбільш разючі диспропорції та відчуття зневажливого ставлення з боку виконавчої влади. Враховуючи механізм розподілу повноважень між національними чи федеральними урядами, – з одного боку, і європейськими інтеграційними установами – з другого, на уряди окремих держав припадає головна відповідальність за ефективність програм регіонального розвитку. Головна причина – у тому, що успіх виконання європейських програм у субнаціональних регіонах суттєво підвищується за сприяння урядів відповідних країн, від ставлення яких залежить ефективність використання коштів та узгодження зусиль на всіх щаблях ухвалення рішень.

4. Важливий напрям, який уособлює прояв і втілення тенденцій регіональної та міжрегіональної взаємодії, становить феномен порубіжжя². Населення прикордонних територій сусідніх країн зазвичай має тривалий досвід взаємного спілкування, який може мати негативну, нейтральну чи позитивну конотацію.

Дослідження просторово-часових відносин у порубіжжі становить предмет особливого наукового напрямку – історичної лімології. Ця галузь досліджень охоплює відносини порубіжних народів та етносів у перманентно конфліктних

² Порубіжжя або прикордоння – територія, розташована вздовж кордону, біля кордону. Вважається, що поняття «прикордонний регіон» вказує на його відносно обмежений простір та передбачає специфічний статус місцевої спільноти і груп населення, а також взаємовідносин, які між ними виникають. Прикордонні регіони можуть визначатися за зональним принципом (включаються всі території в радіусі від 10 до 50 км від кордону) або відповідно до адміністративного поділу держав. Другий підхід домінує як більш диференційований.

середовищах та у великому хронологічному діапазоні. Як зазначає Я.В. Верменич (Інститут історії України НАН України), історична лімологія зосереджує увагу «на розгляді процесів формування і розвитку центр-периферійних відносин, виникненні й еволюції територіальних ідентичностей, організації транскордонних просторових систем» [21, с. 57]. На її думку, сучасні реалії вимагають переосмислення вибудованої впродовж ХХ ст. теорії кордонів. Адже в багатьох ситуаціях кордони «перетворюються на осередки притягання й відштовхування, руйнуючи монополію колишніх центрів влади і впливу» [21, с. 57]. Нова роль кордонів полягає у тому, що вони можуть виконувати роль не тільки розподільчих, але й «контактних зон». Для культурних обмінів «ця обставина має вирішальне значення, оскільки на порубіжні формується новий тип особи і багато в чому відмінний тип суспільних відносин» [21, с. 57].

Утім відкидаючи схильність окремих європейських дослідників містифікувати роль кордонів у міждержавному та міжетнічному спілкуванні, зазначимо їх можливі ролі у суспільно-політичній взаємодії:

- як лінії стику та засобу розмежування між різними – антагоністичними, однорідними чи взаємодоповнюючими політичними та економічними системами;

- як лінії розмежування між різними етносами, расовими групами, релігійними (конфесійними, етноконфесійними) спільнотами та носіями відмінних ідентичностей;

- як лінії розподілу між спорідненими чи стику між конфліктуючими етносами;

- як роздільної лінії в ареалі проживання єдиного у минулому етносу, який на певному історичному етапі опинився у стані «розділеного народу» в складі територій сусідніх держав.

Як зазначає Я.В. Верменич, до 1950–1960-х рр. у дослідженні проблематики кордонів домінували традиційні, позитивістські у своїй основі історико-географічні підходи. Пояснювальні моделі базувалися переважно на аналізі політичних чинників, а держави розглядалися як цілісні суб'єкти [21, с. 63].

В підходах сучасних дослідників до проблематики порубіжжя продовжує домінувати просторовий підхід, який поєднується з історико-типологічним та соціально-політичним. Порубіжжя розглядається як ареал, який може втілювати різноспрямовані тенденції, стимулювати конфліктність або створювати додаткові можливості для економічного та культурного обміну. Водночас залишається дискусійним, чи можна розглядати, і якщо можна – то в якій мірі доцільно виокремлювати пограниччя як особливий різновид соціокультурного та етносоціального простору. Хоча прикордонні суспільства на загал тлумачаться як особливий тип соціуму, нерідко викликає сумніви можливість виявлення типових форм місцевої ідентичності, розподілених по шкалі «маргінальна – інтеграційна – ізоляціоністська». Якщо смисл маргіналізації та

ізоляціонізму (сегрегаціонізму) загалом очевидний, то інтеграційна спрямованість в залежності від політичних обставин може сприйматися або як прояв національно-державної самоідентифікації, або як уособлення сепаратизму.

Кордони не лише розмежовують простір держав, а й визначають межі ідентичностей – як реально існуючих, територіальних, так і постійно конструйованих, символічних. З урахуванням цього окремі автори пропонують аналізувати різні типи порубіжжя / пограниччя як «перехідні», «стикові», «фронтирні», акцентуючи увагу на специфічних формах взаємодії різних культур, перетині інтересів, зіткненні відмінних світоглядів і систем цінностей [41, с. 6].

Нові підходи та уявлення про роль кордонів поширилися лише в останній третині ХХ ст. В цьому контексті суттєве значення мав відхід від традиційних геополітичних підходів до символічно-конструктивістських тлумачень. Новітнє сприйняття кордону ґрунтується на розрізненні реальних (міждержавних, міжетнічних, адміністративних тощо) і символічних кордонів, а також на усвідомленні полісемантичності самого поняття «кордон» як чітко визначеної лінії розмежування з відповідними атрибутами. Поняття кордону сприймається і як потужний централізуючий фактор – символічний атрибут державної політики, і як прикордонний ареал, «зона переходу», межа, перехрестя [42].

В сучасному світі, включаючи відносини між учасниками інтеграційних об'єднань, кордон зберігає функцію окреслення національної території та сфери виняткового національного суверенітету. Держава пропускає через кордони корисні для національної економіки комунікації з зовнішнім світом і затримує чи блокує негативні. Таким чином ситуація на кордонах впливає на внутрішню і зовнішню політику. Через певне співвідношення комунікаційної та бар'єрної функцій державного кордону встановлюється взаємозв'язок між внутрішнім та міжнародним поділом праці, відбувається взаємодія національного господарства певної країни з господарствами інших країн [42, с. 155].

Зв'язки між суміжними територіями сусідніх держав розрізняються в першу чергу за вектором їх сприйняття населенням прикордонних регіонів – умовного порубіжжя, та урядами сусідніх держав. Залежно від місцевих умов міжрегіональні зв'язки можуть сприйматися або як бажані – потрібні і взаємовигідні, або як такі, що містять певну загрозу, політично несприятливі або навіть завдають шкоди економіці, екології або соціально-політичній стабільності.

Прикладом сприятливого ставлення до прикордонного співробітництва служить політика регіонального розвитку в Європейському економічному співтоваристві, а згодом – у Європейському Союзі, де в основу інтеграційних проектів за участю прикордонних територій були покладені принципи спільного ринку, включаючи свободу переміщення товарів, послуг, капіталів і робочої сили.

Одним з важливих мотиваційних підходів до розвитку прикордонних зв'язків служить пом'якшення наслідків розділення між сусідніми державами територій, заселених окремими етносами та етнічними групами, а також налагодження співпраці між колишніми «спірними землями», які становили предмет міждержавного суперництва. Введення спеціальних режимів перетину кордону для жителів суміжних територій сусідніх держав полегшує людські контакти і, зазвичай, призводить до розширення прикордонного торгового обміну.

У практиці розвинених інтеграційних спільнот застосовується введення полегшених режимів перетину кордону, як для населення країн-учасниць, так і в багатьох випадках – для жителів прикордонних територій сусідніх держав, які не є учасниками інтеграційного угруповання. Характерним прикладом пільгового режиму прикордонних зв'язків можна вважати застосування режиму «малого прикордонного руху» – полегшеного перетину кордону для громадян двох сусідніх держав, які проживають в прикордонній зоні. Згідно з умовами малого прикордонного руху жителі прикордонної зони можуть регулярно перетинати спільний кордон для перебування в прикордонній зоні іншої держави. Для цього не потрібна віза, але передбачено отримання спеціального дозвільного документа (прикордонної карти або карти прикордонного руху). Поїздки на територію сусідньої країни можуть здійснюватися з соціальних, культурних або сімейних причин, а також з обґрунтованих економічних причин (крім офіційного працевлаштування, що передбачає оплату трудової діяльності) [43].

Проблема зв'язків між суміжними територіями сусідніх держав завжди розглядається як політична – така, що відображає наявність певних політичних та економічних інтересів. За сприятливого збігу обставин, у залежності від позиції урядів сусідніх держав, прикордонні зв'язки можуть позитивно впливати на розвиток відносин і стимулювати співпрацю. В іншому випадку такі зв'язки розглядаються як неможливі або небажані через ворожі двосторонні відносини.

Після п'ятої хвилі розширення ЄС (2004 р.), під час якої до складу об'єднання увійшли Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Литва, Латвія, Естонія, Мальта і Кіпр, Україна уклала угоди про малий прикордонний рух з Польщею, Угорщиною, Словаччиною та Румунією. Зазначені угоди були покликані частково компенсувати наслідки скасування безвізового режиму і раніше чинних угод про вільну торгівлю. За умовами угод про малий прикордонний рух жителями прикордонної зони вважаються особи, які постійно мешкають у прикордонній зоні (30-50 км вздовж кордону) протягом встановленого періоду та їх найближчі родичі.

Після п'ятої хвилі розширення роль основного інструменту політики ЄС щодо країн у довколишньому територіальному просторі виконує Європейська політика сусідства (ЄПС), в основу якої покладено спільний підхід до 16 країн-

сусідів у Східній Європі, на Південному Кавказі та в Середземномор'ї. За первинним задумом політична мета ЄПС полягала в модернізації та демократизації країн-сусідів з метою формування лояльного й контрольованого прилеглого простору стабільності та безпеки, економічно зорієнтованого на європейський інтеграційний центр. У своєму Посланні «Європейська політика сусідства. Стратегічний документ» від 12 травня 2004 р. Європейська Комісія пропонувала залучати сусідні країни-партнери до підтримки виконання зовнішніх цілей ЄС. Виходячи з цього своєрідний «проміжний статус» ЄПС полягав у застосуванні комбінації інструментів Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС та елементів регіональної інтеграції. Принагідно інструмент європейського сусідства передбачав сприяння розвитку різних форм прикордонного співробітництва за участю місцевих і регіональних органів влади, а також неурядових структур.

Політика сусідства мала зробити розширення ЄС корисним для прикордонних районів країн-членів Союзу, сприяючи об'єднанню інфраструктур, формуванню мереж, зокрема в галузі енергетики, становленню стратегічного енергетичного партнерства з країнами-сусідами, розвитку нових форм співпраці, зокрема у сфері торгівлі. З цією метою в рамках ЄПС передбачалося фінансування заходів як усередині Союзу, так і за його межами [44, р. 9, 13].

Європейська Комісія від самого початку чітко встановила, що інструмент розбудови відносин між ЄС і країнами-партнерами не передбачає надання їм перспективи членства в ЄС згідно положень ст. 49 Договору про Європейський Союз. Водночас концепція ЄПС застерігала від «появи нових розподільчих ліній між розширеним ЄС і його сусідами», пропонуючи країнам-сусідам участь «у різних формах діяльності ЄС на основі більш широкого співробітництва в галузі політики, безпеки, економіки та культури» [44, р. 2].

В документах Європейської Комісії схвалювалося залучення субнаціональних регіонів до міжнародного співробітництва, зокрема з країнами Східної Європи – учасницями ініціативи «Східне партнерство». Це обумовило часткове перенесення досвіду зв'язків між регіонами різних європейських країн, поширених усередині ЄС, на відносини центральноєвропейських країн-членів Союзу з їх східноєвропейськими сусідами.

Як і всередині ЄС, де створення єврорегіонів³ практикувалося з кінця 1950-х рр., з середини 1990-х рр. між сусідніми регіонами країн ЄС та країн-

³ Єврорегіон – окрема одиниця, утворена на договірних засадах на території двох чи більше держав. Забезпечує організаційну та юридично закріплену форму транскордонного співробітництва суміжних самоврядних територіальних спільнот та місцевих органів влади прикордонних регіонів європейських держав. Єврорегіон виступає як форма транскордонного співробітництва між регіонами країн-членів ЄС, країн-кандидатів і регіонами країн-сусідів. У створенні єврорегіону беруть участь представники регіональних і місцевих органів управління, а також громадських і комерційних структур прикордонних регіонів.

кандидатів було також започатковано практику укладення угод про створення єврорегіонів за участю прикордонних областей країн пострадянського простору.

Україна долучилася до переговорів про створення єврорегіонів у 1993 р. На заході прикордонні області України стали учасниками єврорегіонів «Буг» (1995 р.), «Нижній Дунай» (1998 р.), «Карпати» (2000 р.) та «Верхній Прут» (2000 р.). На сході на півночі – єврорегіонів «Дніпро» (2003 р.), «Слобожанщина» (2003 р.), «Ярославна» (2007 р.) та «Донбас» (2010 р.). На півдні – Чорноморського єврорегіону, створеного у 2008 р. за ініціативою Ради Європи за участю Азербайджану, Албанії, Болгарії, Греції, Грузії, Молдови, Росії, Сербії, Румунії, Туреччини та України.

У різний час велися переговори про створення єврорегіонів «Дністер», «Сян», «Померанія» та «Полісся», однак вони не дійшли до стадії договірної оформлення. Діяльність єврорегіонів за участі західних і південно-західних областей України вважалася відносно успішною, хоча й наштовхувалася на брак фінансування спільних проєктів. Єврорегіони на східних кордонах ЄС не мають доступу до коштів програми INTERREG, які можуть використовуватися лише у межах країн-членів Союзу. Що стосується єврорегіонів, утворених за участі сусідніх областей Росії, їх діяльність була припинена в 2014 р. у зв'язку з анексією Криму та конфліктом на Донбасі.

Практичні досягнення розвитку європейського регіоналізму стали поштовхом для розвитку досліджень по таких напрямках, як теорія місцевого самоврядування, міжнародне право та роль міжрегіональних відносин у міжнародній взаємодії. Адже по мірі розвитку європейського інтеграційного проєкту статус і роль органів самоврядування на різних рівнях набули доволі чіткого правового закріплення в документах Ради Європи, ЄС, а також у були деталізовані у документах Асамблеї європейських регіонів – добровільного міжнародного об'єднання представницьких органів регіонів з країн усієї Європи, яке тісно співпрацює з Радою Європи, інституціями ЄС та іншими міжрегіональними асоціаціями.

Основні правові та організаційні засади розвитку єврорегіонів були визначені в Європейській рамковій конвенції про прикордонне співробітництво (transfrontier co-operation), підписаній країнами-членами Ради Європи в Мадриді 21 травня 1980 р. Згідно цього документу «транскордонне співробітництво означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, та на укладення з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [32].

Додатковий протокол до Мадридської конвенції від 9 листопада 1995 р. («Перший протокол») визначив правові засади транскордонної співпраці, а Другий протокол до конвенції від 5 травня 1998 р. поширив принципи

транскордонного співробітництва і на трансрегіональну співпрацю, тобто на взаємини регіонів держав-учасниць конвенції, які не межують безпосередньо один з одним. Таким чином, Європейська рамкова конвенція разом із двома додатковими протоколами визначає загальні правові й організаційні засади транскордонного співробітництва регіонів і держав Європи, зокрема України, яка приєдналася до Мадридської конвенції у 1993 р. Транскордонне співробітництво регулюється також Європейською хартією місцевого самоврядування 1985 р., до якої Україна приєдналася у 1997 р.

В своїй сукупності політико-правові основи європейського регіоналізму та міжрегіональної транскордонної взаємодії визначають:

- Європейська хартія місцевого самоврядування (Страсбург, жовтень 1985 р.).
- Європейська рамкова конвенція про прикордонне співробітництво територіальних співтовариств і влад (Мадрид, травень 1980 р.).
- Протокол № 2 до Мадридської конвенції (Страсбург, травень 1998 р.).
- Європейська хартія регіональних мов і мов меншин (Страсбург, листопад 1992 р.).
- Хартія Конгресу місцевих і регіональних влад Європи (січень 1994 р.).
- Європейська хартія регіонального самоврядування (червень 1997 р.).

Країни Східної Європи, Центральної Азії, та певною мірою – Південно-Східної Азії, намагалися використовувати досвід європейського транскордонного співробітництва. Проте поза межами ЄС найпоширенішими формами взаємодії між регіонами залишається підписання міжурядових угод, які регулюють міжрегіональну, переважно економічну співпрацю, а також проведення двосторонніх форумів міжрегіонального співробітництва, які проводяться за згоди та підтримки урядів (наприклад, між Узбекистаном і Казахстаном).

В Росії міжрегіональну і прикордонну співпрацю віднесено до відання Департаменту розвитку інтеграційних проектів та країн СНД Міністерства економічного розвитку. Серед форм міжрегіональних відносин виокремлюються організація та проведення міжнародних форумів, конференцій та інших заходів з питань міжрегіонального та прикордонного співробітництва, погодження проектів угод про здійснення міжнародних і зовнішньоекономічних зв'язків, що укладаються органами державної влади суб'єктів РФ, забезпечення діяльності секретаріатів російських частин міжурядових комісій, підкомісій та робочих груп з питань міжрегіонального та прикордонного співробітництва між Російською Федерацією та іноземними державами [45, с. 61–62]

В основу прикордонної співпраці між РФ і КНР покладено «Програму розвитку співробітництва на Далекому Сході до 2024 року» та «План розвитку сільського господарства Північного Сходу Китаю і Далекого Сходу та Байкальського регіону Росії». Угоди про співпрацю з провінціями КНР мають

59 з 85 регіонів РФ. В якості структур багатосторонньої взаємодії між представниками органів влади регіонального рівня виступають Рада глав суб'єктів РФ при МЗС Росії, Рада з міжрегіональної співпраці, Російсько-Китайська ділова рада. Проводяться масштабні заходи інформаційно-представницького характеру на кшталт Форуму малого та середнього бізнесу регіонів ШОС і БРІКС та Міжнародного експортного форуму (2020 р.).

Зовнішні зв'язки провінцій КНР здійснюються на підставі міжурядових угод, міжурядових регіональних програм та торговельно-економічних угод між органами влади субнаціональних утворень. З метою заохочення торговельно-економічних відносин та приваблення іноземних інвестицій в 2019 р. у китайській прикордонній провінції Хейлунцзян було відкрито спеціальну економічну зону, зорієнтовану на Росію. Зона вільної торгівлі, що діятиме в адміністративному центрі провінції Хейлунцзян – Харбіні та прикордонних містах Хейхе і Суйфеньхе, передбачає спеціалізацію по видах діяльності, включаючи співпрацю в сферах високих технологій, виробництва нових матеріалів, біомедицини, фінансів, енергетики, виробництва екологічно чистої продукції, розвитку прикордонної інфраструктури, імпорту деревини і зернових [46].

Важливу роль у сприянні прикордонному співробітництву відграють багатосторонні регіональні програми. Одним із таких прикладів є Програма центральноазійської регіональної економічної співпраці (CAREC), партнерами якої вважаються 11 країн – Афганістан, Азербайджан, КНР, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Монголія, Пакистан, Таджикистан, Туркменістан і Узбекистан. Програма, яка виконується за підтримки Азіатського банку розвитку, ставить за мету сприяння взаємодії між людьми, прикордонними і транскордонними громадами, налагодження їх економічних і соціальних зв'язків. До того ж зазначається, що країни, які беруть участь у програмі, мають змогу використовувати обмежене коло інструментів прикордонної співпраці, та й сама проблематика прикордонних регіонів вважається другорядною внаслідок їх периферійного статусу. Трансгранична взаємодія між членами різних громад може відбуватися через формальну і неформальну торгівлю, спільне використання водних джерел і природних ресурсів, зокрема пасовищ. Контактів населення прикордонних територій сприяє впровадження безвізового режиму. Утім, конкуренція за природні ресурси, проблема безпеки кордонів та обмеження, пов'язані з пандемією, можуть зумовлювати припинення вільного перетину кордонів. Найбільшу небезпеку спричиняють внутрішні заворушення на етнічному ґрунті, які загострюють ситуацію на кордоні та появу значної кількості біженців [47, с. IX–XIV].

В посушливих регіонах потреба в трансрегіональному співробітництві загострюється у зв'язку з обмеженістю водних ресурсів та загрозою кліматичних змін, що також може провокувати конфлікти між прикордонними громадами [48].

Загалом, окрім досвіду співпраці європейських прикордонних регіонів, де зменшення прикордонних бар'єрів супроводжувалося модернізацією інфраструктури та інтернаціоналізацією економічного середовища, суттєві позитивні ознаки виявляються також у традиціях транскордонної співпраці країн Північної Європи. Своєю чергою, досвід АСЕАН засвідчує, що розширення повноважень місцевих органів влади може сприяти поживленню транскордонної мобільності населення. Окремі ініціативи, пов'язані з налагодженням прикордонних зв'язків, останнім часом просуваються і з-поміж країн-членів Африканського Союзу [47, с. 23–24].

5. Вплив глобалізації, перебіг інтеграційних процесів та розвиток міжрегіональних зв'язків впливають на еволюцію форм самосвідомості та посилення специфічних рис ідентичності населення порубіжних територій.

Територіальна ідентичність кожного рівня, як вияв колективної ідентичності, містить у собі три компоненти: когнітивний, емоційно-афективний та інструментальний. Когнітивна складова охоплює набір об'єктивних і стійких ознак, з якими ототожнюють себе індивід і спільнота. В результаті самокатегоризації особа усвідомлює себе в термінах співвідношення з певною соціальною групою. Це передбачає наявність певних знань про свою та суміжні територіальні спільноти, що дозволяє диверсифікувати власну приналежність.

Емоційно-афективний компонент відтворює суб'єктивний спосіб сприйняття та обґрунтування когнітивного компонента. Він містить певний набір емоцій відносно своєї територіальної спільноти.

Інструментальний (поведінково-регулятивний) компонент створює основи для колективної діяльності та соціально-політичної мобілізації населення. Він утілюється в діапазоні від готовності розділяти практики, що прийняті в співтоваристві, до зобов'язань здійснювати вчинки з урахуванням цінностей, які поділяє певна група. Інструментальний компонент ідентичності формує політичну культуру певної територіальної спільноти [49].

В європейському ландшафті традиційна державно-централізована модель ідентичності конкурує, з одного боку, – з новітнім, маргінальним типом самосвідомості, що ігнорує географічний зв'язок і спирається на людську індивідуальність, а з другого, – з регіонально-груповими формами, які уособлюють артикульовані місцеві патріотизми і нерідко виступають як уособлення протестної або опозиційної ідентичності. Згідно концепції П. Бурдь'є, регіоналістський дискурс нав'язує суспільству географічну прив'язку до певної місцевості. Своєю чергою географічні, мовні та культурні стереотипи різною мірою відображають особливі випадки конфліктів з приводу класифікацій чи відмінностей та боротьбу за монополію на владу [50, с. 50].

Загальноєвропейська ідентичність, яка ґрунтується на спільному європейському громадянстві, дотепер не набула значного поширення у якості домінуючого, ба навіть значимого компонента суспільної свідомості у країнах-членах. Згідно конструктивістської методології, європейську ідентичність

можна розглядати як свідомо сконструйовану, адже на рівні ЄС проголошено аксіологічні принципи та цілі, задля досягнення яких власне й створюється європейська ідентичність. Відтак спільна європейська ідентичність постає і як втілення певної ідеї, і як результат просування європейською елітою певної «політики ідентичності», яка в сукупному вигляді може мати суто плюралістичний і мультикультурний, тобто «синтетичний» або принаймні композитний характер.

У площині групової свідомості стереотипи загальноєвропейської ідентичності неминуче вступають у конкуренцію з територіальними та етнічними / етнонаціональними, яким вони вочевидь поступаються за ступенем лояльності та підтримки [51]. Чималою мірою це пояснюється поданням європейських цінностей у дусі ліберально-космополітичних установок та уявлень, хоча більшість населення європейських країн ще не готова до космополітичного світосприйняття. З огляду на це феномен європейської ідентичності передбачає розв'язання внутрішньої суперечності між національною ідентичністю з відповідними ціннісно-нормативними ознаками та національною детермінованістю культурного простору, – з одного боку, та приналежністю до наднаціональної спільноти з формуванням своєрідного соціокультурного простору, – з другого.

Ієрархічні багатоскладові моделі ідентичностей найчастіше зустрічаються в поліетнічних прикордонних регіонах, де ідентичність окремих груп населення може мати подвійний чи перехідний характер. Приміром, у Північній Ірландії населення ідентифікує себе насамперед через приналежність до політичної традиції та релігії – як юніоністів та націоналістів, протестантів та католиків. Однак при етнокультурній диференціації окрім британської та ірландської форм ідентичностей виявляються й такі партикулярні, групові орієнтації, як англо-ірландці, шотландо-ірландці та ольстерці. Останні фактично уособлюють інтеграціоністську й водночас партикулярну форму самоідентифікації меншості населення провінції.

Посилаючись на результати соціологічних досліджень, проведених у 1990-х рр., М. Кітінг звертає увагу на «зростання множинних ідентичностей, пов'язаних з регіоном, державою і навіть з Європою, переважно серед найбільш освічених прошарків населення». Однак, наявність прямого зв'язку між такими символами, як «регіон – Європа» чи «регіон – Всесвіт» не виглядала очевидною [9, с. 97].

На думку М. Кітінга, громадяни можуть почати мислити в регіональному та міжнародному масштабах лише якщо регіональні структури зможуть встановити такий зв'язок. «Результат залежить не тільки від сили регіональних уподобань, а й від слабкості національних ідентичностей та здатності держав створювати протилежний полюс тяжіння». За його спостереженням, дослідження європейських цінностей виявило високий рівень національно-державної ідентичності в країнах півдня Європи, «де держава слугує втіленням

нації та колективної ідентичності». Однак саме в цих країнах держава була найбільш ослаблена внаслідок глобалізації та європейської інтеграції. Низька довіра населення до державних інститутів «заважає їм ставати агентами соціалізації в душі держави кінця XIX – початку XX століття». До того ж у центральних регіонах окремих країн прив'язаність до держави, зазвичай, сильніша, ніж у периферійних. Слабка прив'язаність до держави також характерна для областей, яким властива виразна історична, культурна або мовна своєрідність – Шотландії, Північної Ірландії, Країни Басків, Баварії, Шлезвіг-Гольштейну або регіонів Бельгії [9, с. 97].

Умови порубіжжя можуть істотно впливати на етнополітичні процеси у прикордонних регіонах, спричиняючи сегрегацію окремих етнічних громад, які орієнтуються на інтеграцію з суспільствами сусідніх країн, населених їх «материнськими» етносами. В разі компактного розселення такі етнічні групи можуть виявляти схильність до добровільної або вимушеної сегрегації у країнах перебування. В Україні такі сегрегаціоністські настрої найбільш характерні для угорської громади Закарпаття.

Інша тенденція може знаходити прояв в епізодичному загостренні протиріч, пов'язаних з комеморацією подій спільної історії, політичними, культурними чи релігійними конфліктами між сусідніми державами впродовж попередніх епох. Такі спалахи напруженості загострюють сприйняття стереотипів історичної пам'яті, спричиняючи роздмухування ворожнечі довкола етнополітичних проблем чи на релігійному ґрунті.

Підсумкові зауваження

Глобальні процеси, позначені дихотомією уніфікації та регіоналізації, уособлюють діалектичні протиріччя єдності та протилежності між інтеграцією та диференціацією.

В теоретико-методологічному відношенні важливим підтвердженням цієї тенденції вважається формування великих політико-економічних просторів з різними формами інтеграційної згуртованості на макрорівні та посилення позицій і ролі у міжнародній взаємодії субнаціональних регіонів, які мають більш чи менш розвинені форми самоврядування. При цьому показово, що найбільш активний розвиток регіоналізму на макрорівні та регіональної специфіки територіальних спільнот усередині окремих держав спостерігається насамперед у межах багатосторонніх інтеграційних об'єднань.

Соціально-економічні зміни на мікро- та макрорівні спричинили пошук нових форм міжнародного спілкування й перебудову відносин між урядами окремих держав і представницькими органами субнаціональних регіонів, що знайшло відображення у нових теоріях, насамперед теорії «нового регіоналізму» (М. Кігінг). Згідно цієї теорії, якщо у минулому суб'єктами регіональної взаємодії вважалися виключно держави, «новий регіоналізм» позначений комплексним залученням держав та недержавних акторів,

включаючи місцеві органи управління, об'єднання структур бізнесу, громадські організації та інших учасників «світополітичних» процесів.

Використовуючи протекціоністські методи, «старий регіоналізм» був зосереджений на захисті держав від зовнішньої конкуренції, а згодом – і глобалізації. Натомість «новий регіоналізм» спирається на економічну взаємозалежність, активізацію економічних обмінів, співробітництво держав усередині макрорегіонів та між субнаціональними регіонами всередині окремих держав як на невід'ємну складову розвитку світової економіки і супутній чинник процесів глобалізації.

З функціональної точки зору сприяння транскордонній співпраці має забезпечувати раціональне використання економічного потенціалу, трудових ресурсів і транзитних можливостей прикордонних регіонів. З політичної точки зору налагодження зв'язків між прикордонними територіями покликано поліпшити імідж сусідніх народів та взаємне сприйняття з боку населення суміжних країн.

У Західній Європі «новий» регіоналізм як форма підвищення суб'єктності автономних територій (земель, областей, провінцій) почав активно впливати на багатосторонні суспільно-політичні відносини та інтеграційні процеси з початку 1970-х рр. Окрім суто економічних чинників, специфічною ознакою становлення транскордонного співробітництва в межах європейського інтеграційного проекту була зацікавленість у зміцненні європейської безпеки, забезпеченні політичної стабільності та економічної згуртованості.

Відповідно до рішень Ради Європи, в рамках широкого «європейського проекту» міжрегіональна співпраця має сприяти послабленню напруженості у відносинах між етнонаціональними групами та забезпечувати зближення між урядами та країнами [52; 53].

Керівні установи ЄС розглядають регіональне співробітництво як один з важливих політичних пріоритетів, який сприяє економічному добробуту і політичній стабільності, забезпеченню прав людини, захисту прав меншин, розвитку демократії і громадянського суспільства. З точки зору її головних цілей, європейська наднаціональна політика регіонального розвитку покликана забезпечувати розв'язання проблем, які не можуть бути вирішені за рахунок механізмів вільного ринку. В концептуальному відношенні Європейська регіональна політика включає інституціональний компонент, який обумовлює перерозподіл владних повноважень між різними рівнями влади та відповідальності, включаючи заохочення реформ місцевого самоврядування та підвищення статусу автономних регіонів за рахунок частини компетенції урядів національних держав. У Європі, включаючи ЄС та країни-сусіди, функціонує понад 70 єврорегіонів за участю 30 держав.

Європейська модель регіоналізму бачиться як сфера узгодженої діяльності вищих інтеграційних органів, урядів держав і регіональних спільнот, поєднуючи планування заходів на вищих щаблях управління, які

спрямовуються «згори», та ініціативу, яка надходить «знизу», – з боку субнаціональних акторів. Поряд зі сприянням становленню загальноєвропейської солідарності та ідентичності, регіональне самоврядування і заохочення міжрегіональної взаємодії вважається підставою для виникнення певного проміжного, міжрегіонального рівня зв'язків, який розширює повсякденну взаємодію між територіальними утвореннями, підприємницькими структурами та громадськими організаціями, використовуючи міжрегіональну співпрацю як потужний резерв внутрішньої єдності ЄС.

Розвиток взаємодії структур проміжного, регіонального рівня, сприяв поширенню популярності концепції «Європи регіонів»⁴, яка подекуди тлумачилася як програма перебудови європейського інтеграційного простору на засадах федералізму та розмивання суверенітету національних держав. Утім, як свідчить досвід функціонування ЄС, розвиток регіоналізму не призвів до деградації статусу держав-членів, який покладений в основу установчих договорів ЄС. Натомість роль регіональної ланки в європейському інтеграційному проекті покладена на консультативні робочі органи – Комітет регіонів при Єврокомісії, заснований 1994 р. у відповідності до положень Маастрихтського договору (1992 р.), та Європейську групу територіального співробітництва, створену в його межах у 2006 р.

В рамках Ради Європи функції представництва регіональних інтересів виконує Конгрес місцевих і регіональних влад, створений рішенням Комітету Міністрів РЄ від 14 січня 1994 р. Цей орган, сформований у результаті тривалої еволюції представницьких структур місцевого і регіонального самоврядування, має окремий підрозділ у вигляді Палати регіонів. Інша структура представництва регіональних інтересів – Асамблея регіонів Європи (АРЄ), що діє з 1987 р. у формі добровільної асоціації регіональних утворень 35 країн та 15 міжрегіональних організацій. Саме АРЄ виступає як найбільш послідовний виразник ідеї децентралізації влади й перерозподілу владних повноважень.

Хоча перелічені структури уособлюють специфіку регіональних інтересів і здатні висувати свої вимоги, вони не мають вирішального голосу при ухваленні рішень на рівні ЄС або держав-членів. З цієї точки зору регіоналізм не варто огульно ототожнювати з сепаратизмом. Відповідно до документів Ради Європи та ЄС, регіоналізм означає взаємопов'язану політико-економічну систему, яка забезпечує особливий статус регіональних утворень у політичній практиці держав та інтеграційних об'єднань, обумовлює участь регіонів у реалізації державної влади, європейській інтеграції та міжнародних зв'язках. Водночас успішне функціонування регіонів передбачає їх відносну економічну та

⁴ Інтеграційна по своїй суті ідея «Європи регіонів» була уперше викладена в праці французького вченого П. Відаль де ла Блаша (Vidal de la Blache) «Східна Франція» (1917 р.). Пропозиція полягала в перетворенні спірних прикордонних земель Ельзасу і Лотарингії на зону взаємовигідного співробітництва між Францією та Німеччиною.

фіскальну самостійність в умовах унітарної, багатоскладової та/або федеративної держави.

Розвиток європейського регіоналізму активно сприяв налагодженню співпраці конфліктних у минулому прикордонних територій, зокрема між ФРН, Чехією та Польщею (єврорегіон «Ниса Лужицька», 1991 р.), ФРН та Польщею (єврорегіон «Шпрее–Ниса Лужицька–Бубр», 1992 р.), ФРН та Чехією (єврорегіон «Ельба», 1992 р.), ФРН, Францією та Люксембургом («Саар–Лотарингія–Люксембург–Рейн», 1995 р.), ФРН і Данією («Південна Ютландія–Шлезвіг», 1997 р.), Австрією та Італією («Тіроль–Південний Тіроль–Трентіно», 1998 р.). Досвід розвитку європейського інтеграційного проекту загалом засвідчив, що налагодження співпраці між прикордонними територіями сусідніх держав не становить прямого виклику статусу національних держав-членів, солідарність між якими вважається наріжним каменем Союзу. У практиці країн Західної Європи існує лише два випадки, коли розширення повноважень представницьких органів та урядів автономних регіонів спричинило піднесення сепаратизму й оформлення вимоги самовизначення аж до створення власних держав – Каталонія та Шотландії [54].

В інших випадках, включаючи регіони Бельгії та Країну Басків в Іспанії, розширення регіональної автономії сприяло досягненню асиметричних форм самоврядування на засадах забезпечення етнічних і культурних прав меншин, які становлять більшість чи значну частину населення відповідних територій. Тому сприйняття регіоналізму як кокону, з якого виростає націоналізм маленьких націй, що прагнуть утвердитися у своєму опорі тиску великих націй, є вкрай спрощеним і на загал не відповідає новітнім реаліям. Підвищення статусу регіону в системі ЄС та налагодження міжрегіональних зв'язків загалом сприяли ослабленню власне націоналістичних, етнічних компонентів регіоналізму.

Загальна постановка завдань міжрегіональної співпраці прикордонних територій сусідніх країн зорієнтована на ослаблення суперечностей економічного та політичного характеру, пом'якшення або навіть упередження конкуренції між порубіжними регіонами, сприяння взаємодоповнюючим економічним зв'язкам, інтенсифікацію економічного розвитку прикордонних областей на взаємовигідній основі, суспільне-економічне вирівнювання, гармонізацію соціальних відносин, використання потенціалу торгівлі, транзиту та розвиток міжлюдських контактів. Однак виконання цих планів і настанов не завжди забезпечує досягнення очікуваних результатів. У різних регіонах та країнах світу типи і форми прикордонних зв'язків можуть набувати принципово відмінного характеру. Вони багато в чому залежать від рівнів економічного розвитку сусідніх країн, що впливає на спрямування міграційних процесів. Суттєве значення мають політичні та історичні особливості відносин між країнами, відмінність їх політичних систем, культурні та релігійні особливості.

Приміром, сусідство країни з більш розвинутою економікою визначає спрямування та характер міграційних процесів, насамперед трудової міграції.

Етнополітичні процеси на прикордонних територіях позначені впливом різних факторів і залежать від складу населення, рівнів економічного розвитку, політичної гомогенності сусідніх країн та їх форм правління. У прикордонні подекуди спостерігаються специфічні прояви етнонаціональної самосвідомості та відповідних форм ідентичності, включаючи такі феномени, як «подвійна лояльність» і виникнення перехідних форм самоідентифікації, маргіналізація (ослаблення відчуття приналежності до конкретної культурної та етнічної спільноти), ізоляціонізм тощо.

Успішне втілення європейської моделі транскордонного співробітництва передбачає необхідність надання адміністративним одиницям, які беруть участь у формуванні єврорегіону, достатньо розвинутої форми місцевої автономії. Наявність власних автономних повноважень та права ухвалювати відповідні рішення сприяє більш ефективній реалізації транскордонних проектів та задоволенню потреб місцевих громад.

Унікальний за своєю природою європейський досвід транскордонного співробітництва сприяв практичному зближенню європейських країн та пом'якшенню історичних суперечностей. У порівнянні з інституціоналізованими формами транскордонного співробітництва в ЄС різні форми співпраці прикордонних регіонів у країнах Східної Європи, побудовані за моделлю єврорегіонів, виступають як значно слабші інструменти регіональної інтеграції. Загалом вони можуть лише сприяти поживленню торгівлі та транспортного сполучення, більш чи менш вдало копіюючи європейський досвід. Утім єврорегіони, створені на східному кордоні ЄС, не мають ані достатніх коштів, ані повноважень для впровадження масштабних проектів, створення вільних економічних зон чи територій пріоритетного розвитку.

В політиці країн поза межами ЄС присутня низка типових чинників, які перешкоджають налагодженню ефективної транскордонної взаємодії. До них належать:

- Недовіра і конкуренція у відносинах сусідніх держав, наявність невирішених політичних проблем, територіальних спорів, суттєвих історичних суперечностей.

- Низькі статус і актуальність транскордонного співробітництва в переліку чинників, які визначають стратегію державної політики.

- Застосування сусідніми державами тарифних і нетарифних обмежень у торгівлі (високі ставки митних зборів, квотування і ліцензування торговельних операцій).

- Відсутність чи недостатній рівень фінансової та політичної підтримки транскордонних проектів з боку національних урядів і міжнародних організацій.

- Низький рівень повноважень органів місцевого самоврядування.
- Недостатній розвиток прикордонної і транзитної інфраструктури.

Список використаних джерел та літератури

1. *Decentralization and local democracy in the world: First global report by United Cities and Local Governments, 2008*. Barcelona : United Cities and Local Governments (UCLG); The World Bank, 2009. 346 p.
2. Агранофф Р. Огляд європейських традицій місцевого самоврядування. *Місьцеве самоврядування в Україні: проблеми і прогнози*. К.: Ін-т соціології НАН України, 1997. С. 3-24.
3. *Drivers of Integration and Regionalism in Europe and Asia : Comparative perspectives*. L. Brennan, P. Murray (eds.). London, New York : Routledge; Taylor & Francis Group, 2015. 432 p.
4. Duchacek I. Perforated Sovereignities: Towards a new actors international relations. Soldatos P. (ed.). *An explanatory Framework for the study federated states as foreign Policy actors*. Oxford : Oxford University Press, 1990. P. 1-53.
5. Husson B., Soukouna S. Stratégies internationales des collectivités territoriales. *Revue internationale des études du développement*. 2017. N° 4 (232). Paris : Ed Sorbonne. 222 p.
6. Scully R., Jones R.W. *Europe, Regions and European Regionalism*. Palgrave Studies in European Union Politics. London : Palgrave Macmillan, 2010. X, 277 p.
7. Stoker G. Comparative local governance. R.A.W. Rhodes, S.A. Binder, B.A. Rockman (eds.). *The Oxford handbook of political institutions*. New York : Oxford Univ. Press, 2006. P. 495-513.
8. Keating M. *The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change*. Cheltenham : Edward Elgar, 1998. XI, 242 p.
9. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе; пер. с англ. *Логос*. 2003. № 6 (40). С. 67-116.
10. Симон М. Воздействие процессов регионализации на национальные государства Европы. *Власть*. 2007. № 11. С. 109-113.
11. Storper M. The Resurgence of Regional Economies, Ten Years Later: The Region as a Nexus of Untraded Interdependencies. *European Urban and Regional Studies*. 1995. Vol. 2, No. 3. P. 191-221.
12. Hettne B. Beyond the 'new' regionalism. *New Political Economy*. 2005. Vol. 10, , No. 4. P. 543-571.
13. Hurrell, A. Regionalism in Theoretical Perspective. L. Fawcett, A. Hurrell (eds.). *Regionalism in World Politics: Regional Organizations and International Order*. Oxford : Oxford University Press, 1995. P. 37-73.
14. Альтерматт У. *Этнонационализм в Европе*. М. : РГГУ, 2000. 367 с.
15. Андерсон Б. *Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма*; пер. с англ. В. Николаева. М. : Кучково поле, 2016. 416 с.
16. Прузаускас А.А. Этнонационализм, многонациональное государство и процессы глобализации . *Полис. Политические исследования*. 1997. № 2. С. 95-105.
17. Бусыгина И.М. Настоящее и будущее “Европы регионов” (проблемы европейского регионализма). *Мировая экономика и международные отношения*. 1993. № 9. С. 78-86.
18. Бусыгина И.М. Региональная политика Европейского Союза на рубеже веков: новые тенденции и вызовы. *Европа на пороге XXI века: Ренессанс или упадок?* М.: ИНИОН РАН, 1998. С. 110-118.
19. Трофимова И.Н. Децентрализация государственного управления и особенности центр-локальных отношений в европейских странах. *Сравнительная политика*. 2011. № 4. С. 35-44.

20. Будзінський Т.В. Регіональні тенденції в країнах Європейської Спільноти (1945-1992). *Нова політика*. 1999. № 3. С. 8-14.
21. Верменич Я.В. Кордони та пограниччя в дискурсивному просторі соціогуманітаристики: теоретичні проєкції. *Вісник Національної академії наук України*. 2021. № 7. С. 55-70. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2021.07.055>
22. Віднянський С., Вовканич І. Історіографічні аспекти транскордонного співробітництва України. *Геополітика України: історія і сучасність: Зб. наук. праць*. 2018. Вип. 2 (21). С. 7-41.
23. Гоблик В.В. Регіональна політика Європейського Союзу в контексті розвитку транскордонних регіонів. *Агросвіт*. 2015. № 3-4. С. 21-25.
24. Дергачев В.А. Новые формы международной экономической регионализации. *Економічні інновації*. 2014. Вип. 57. С.111-126.
25. Киридон А.М. Європейська ідентичність: структурування смислового простору. *Європейські історичні студії*. 2015. № 2. С. 26-53.
26. Константинов В. Еволюція наукових підходів до дослідження феномену регіоналізму в міжнародних відносинах. *Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка. Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 38-39. С. 20-22.
27. Круглашов А. Від “Європи націй” до “Європи регіонів”. *Політика і час*. 2003. № 10. С. 69-78.
28. Семиноженко В.П., Данилишин Б.М. *Новий регіоналізм*. К.: Наук. думка, 2005. 160 с.
29. Тульчинський Р.В. Класифікаційні ознаки нового регіоналізму. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*, 2018. № 2. С. 11-16.
30. Thoenig J.-C. Territorial Institutions. Rhodes R.A.W., Binder S.A., Rockman B.A. (eds). *The Oxford Handbook of Political Institutions*. New York : Oxford Univ. Press, 2006. P. 281-302.
31. Van der Velde B.M.R. *Labour market in a border-area. Searching for jobs and the influence of borders*. Paper prepared for the 38th European Congress of the European Regional Science Association. Vienna, Austria, August 28 – September 1, 1998. 15 p. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/113439/1/ERSA1998_104.pdf
32. *Европейская рамочная конвенция о приграничном сотрудничестве территориальных сообществ и властей*. Совет Европы. Мадрид, 21 мая 1980 г. URL: <https://rm.coe.int/1680078b2a>
33. *A practical guide to cross-border cooperation. Commission of the European Communities*. Luxembourg : Office for official publications of the European Communities, 1992. 96 p.
34. *Cross-border economic development. Practical guide. Building partnerships. Promoting projects*. Paris : Mission Opérationnelle Transfrontalière, 2015. 39 p.
35. Совет Европы. *Globalisation*. URL: <https://www.coe.int/ru/web/compass/globalisation>
36. Бусыгина И.М. *Политическая регионалистика*. М. : РОССПЭН, 2006. 279 с.
37. *Региональная политика: зарубежный опыт и российские реали;* под ред. А.В. Кузнецова, О.В. Кузнецовой. М. : ИМЭМО РАН, 2015. 137 с.
38. Staab A. *The European Union explained. Institutions, actors, global impact*. 2nd ed. Bloomington, Indianapolis : Indiana University Press, 2011. XX, 210 p.
39. *Європейський Союз: політика, економіка, право;* за ред. Н.В. Антонюк, М.М. Микієвича. Львів, 2005. 532 с.
40. *Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? Застосування принципів та обмін досвідом*. Luxembourg: European Commission, Головне управління регіональної політики, 2009. 15 с.
41. Кушнір В.Г. *Українці порубіжжя лісостепу і степу*. Методичні рекомендації. Одеса: ОНУ, 2021. 28 с.
42. Малиновська О.Ю. Державні кордони як лінії розмежування і об'єднання. *Економічна та соціальна географія: наук. збірник*. 2001. Вип. 51. С. 153-157.

43. Малое приграничное движение. URL: https://www.migrant.info.pl/Малое_приграничное_движение.html
44. *European Neighbourhood Policy – Strategy Paper / Commission of the European Communities; Communication from the Commission [COM(2004) 373 final]*. Brussels, 12.5.2004. [35 p.]
45. *Внешнеполитическая и дипломатическая деятельность Российской Федерации в 2020 году*. Обзор МИД России. Москва : МИД РФ, 2021. 66 с.
46. Китай открыл зону свободной торговли, ориентированную на Россию. *Российская газета*. 30.08.2019. URL: <https://rg.ru/2019/08/30/kitaj-otkryl-zonu-svobodnoj-torgovli-orientirovannuiu-na-rossiiu.html>
47. *Усиление трансграничного сотрудничества сообществ в регионе ЦАРЭС*. Обзорное исследование. Декабрь 2020 г. Manila : Asian development bank, 2020. XIV, 50 с.
48. Абдуллаев И., Казбеков Д., Мантритилаке Г., Джумабоев К. Группы водопользователей в Центральной Азии: новая форма коллективных действий в управлении оросительной водой. *Управление водными ресурсами*. 2009. № 5 (24). С. 1029-1043.
49. Киридон А. Європейська ідентичність: космополітична концепція Ульріха Бека. *Зовнішні справи*. 2015. № 9. С. 52-55.
50. Бурдые П. Идентичность и репрезентация: элементы критической рефлексии идеи «региона». *Ab Imperio*. 2002. № 3. С. 45-60.
51. Стрпач К. 'Europe of the Regions': An Approach to Counter Separatist Tendencies? *L'Europe en Formation*. 2016. No. 1 (379). P. 24-39.
52. Богатырева О.Н. *Европейские модели регионализма*. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2018. 171 с.
53. *Основополагающие принципы устойчивого пространственного развития европейского континента*. Совет Европы. Европейская конференция министров регионального планирования (СЕМАТ) [Ганновер, 7-8 сентября 2000 г]. URL: <https://rm.coe.int/168070018c>
54. Толстов С. Сепаратизм і сепсесіонізм: концептуальні особливості в умовах європейського інтеграційного проекту. *Ідеологія і політика*. 2019. № 1 (12). С. 13-37. URL: https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2019/11/_UKR.%201.4.%20Tolstov%20%20FIN.pdf

References

1. First global report by United Cities and Local Governments (2008). *Decentralization and local democracy in the world*. Barcelona : United Cities and Local Governments (UCLG); The World Bank. [In English].
2. Ahranoff, R. (1997). Ohlyad yevropeys'kykh tradytsiy mistsevoho samovyryaduvannya. *Mistseve samovyryaduvannya v Ukraini: problemy i prohnozy*. Kyiv : Institut sotsiologiyi NAN Ukrainy, P. 3-24. [In English].
3. Brennan, L., Murray, P. (eds.). (2015). *Drivers of Integration and Regionalism in Europe and Asia : Comparative perspectives*. London, New York : Routledge; Taylor & Francis Group. [In English].
4. Duchacek, I. (1990). Perforated Sovereignities: Towards a new actors international relations. Soldatos, P. (ed.). *An explanatory Framework for the study federated states as foreign Policy actors*. Oxford: Oxford University Press. P. 1-53. [In English].
5. Husson, B., Soukouna, S. (2017). Stratégies internationales des collectivités territoriales. *Revue internationale des études du développement*. 2017. No 4 (232). Paris : Ed Sorbonne. [In French].
6. Scully, R., Jones, R.W. (2010). *Europe, Regions and European Regionalism*. Palgrave Studies in European Union Politics. London : Palgrave Macmillan. [In English].
7. Stoker, G. (2006). Comparative local governance. Rhodes, R.A.W., Binder, S.A., & Rockman, B.A. (eds.). *The Oxford handbook of political institutions*. New York : Oxford University Press. P. 495-513. [In English].

8. Keating, M. (1998). *The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change*. Cheltenham : Edward Elgar. [In English].
9. Keating, M. (2003). Novyy rehyonalyzm v Zapadnoy Evrope; per. s angl. *Logos*. No 6 (40). P. 67-116. [In Russian].
10. Symon, M. (2007). Vozdeystviye protsessov rehyonalyzatsyy na natsyonal'nye hosudarstva Evropy. *Vlast'*. No 11. P. 109-113. [In Russian].
11. Storper, M. (1995). The Resurgence of Regional Economies, Ten Years Later: The Region as a Nexus of Untraded Interdependencies. *European Urban and Regional Studies*. 2 (3). P. 191-221. [In English].
12. Hettne, B. (2005). Beyond the 'new' regionalism. *New Political Economy*. 10 (4). P. 543-571. [In English].
13. Hurrell, A. (1995). Regionalism in Theoretical Perspective. Fawcett, L., Hurrell, A. (eds.). *Regionalism in World Politics: Regional Organizations and International Order*. Oxford : Oxford University Press. P. 37-73. [In English].
14. Altermatt, U. (2000). *Étnonatsyonalizm v Evrope*. Moscow : RHHU. [In Russian].
15. Anderson, B. (2016). *Voobrazhaemye soobshchestva. Razmyshlenyya ob ystokakh y rasprostranenny natsyonalizma*; per. s angl. V. Nikolaeva. Moskva : Kuchkovo pole. [In Russian].
16. Prazauskas, A.A. (1997). Étnonatsyonalizm, mnohonatsyonal'noe hosudarstvo y protsessy hlobalyzatsyy. *Polys. Polytycheskye yssledovaniya*. 2. P. 95-105. [In Russian].
17. Busygina, Y.M. (1993). Nastoyashchee y budushchee "Evropy rehyonov" (problemy evropeyskoho rehyonalyzma). *Myrovaya ékonomika y mezhdunarodnye otnosheniya*. 9. P. 78-86. [In Russian].
18. Busygina, Y.M. (1998). Rehyonal'naya polytyka Evropeyskoho Soyuzu na rubezhe vekov: novye tendentsyy y vyzovy. *Evropa na porohe KHKHI veka: Renessans yly upadok?* Moscow: INION RAN. P. 110-118. [In Russian].
19. Trofymova, Y.N. (2011). Detsentralyzatsyya hosudarstvennogo upravlenyya y osobennosty tsentr-lokal'nykh otnoshenyy v evropeyskykh stranakh. *Sravnytel'naya polytyka*. 4. P. 35-44. [In Russian].
20. Budzins'kyy, T.V. (1999). Regional'ni tendentsiyi v krayinakh Yevropeys'koyi Spil'noty (1945-1992). *Nova polityka*. 3. P. 8-14. [In Russian].
21. Vermenych, Y.V. (2021). Kordony ta pohranychchya v dyskursyvnomu prostori sotsiohumanitarystyky: teoretychni proektsiyi. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrayiny*. 7. P. 55-70. [In Ukrainian].
22. Vidnyans'kyy, S., Vovkanych, I. (2018). Istoriohrafichni aspekty transkordonnoho spivrobitnytstva Ukrayiny. *Heopolityka ukrayiny: istoriya i suchasnist'*: Zb. nauk. Prats'. 2 (21). P. 7-41. [In Ukrainian].
23. Hoblyk, V.V. (2015). Rehional'na polityka Yevropeys'koho Soyuzu v konteksti rozvytku transkordonnykh rehioniv. *Agrosvit*. 3-4. P. 21-25. [In Ukrainian].
24. Derhachev, V.A. (2014). Novye formy mezhdunarodnoy ékonomicheskoy rehyonalyzatsyy. *Ekonomichni innovatsiyi*. 57. P.111-126. [In Russian].
25. Kyrydon, A.M. (2015). Yevropeys'ka identychnist': strukturuvannya smyslovoho prostoru. *Yevropeys'ki istorychni studiyi*. 2. S. 26-53. [Online] Available from: <http://eustudies.history.knu.ua/nomer-2/> [In Ukrainian].
26. Konstantynov, V. (2012). Evolyutsiya naukovykh pidkhodiv do doslidzhennya fenomenu rehionalizmu v mizhnarodnykh vidnosynakh. *Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu im. T. Shevchenka. Mizhnarodni vidnosyny*. 38-39. P. 20-22. [In Ukrainian].
27. Kruhlashov, A. (2003). Vid "Yevropy natsiy" do "Yevropy regioniv". *Polityka i chas*. 10. P. 69-78. [In Ukrainian].

28. Semynozhenko, V.P., Danylyshyn, B.M. (2005). *Novyy regionalizm*. Kyiv: Nauk. dumka. [In Ukrainian].
29. Tul'chyns'kyy, R.V. (2018). Klyasyfikatsiyni oznaky novoho rehionalizmu. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky"*, 2. P. 11-16. [In Ukrainian].
30. Thoenig, J.-C. (2006). Territorial Institutions. Rhodes, R.A.W., Binder, S.A. & Rockman, B.A. (eds). *The Oxford Handbook of Political Institutions*. New York : Oxford University Press. P. 281-302. [In English].
31. Van der Velde, B.M.R. *Labour market in a border-area. Searching for jobs and the influence of borders*. Paper prepared for the 38th European Congress of the European Regional Science Association. Vienna, Austria, August 28 – September 1, 1998. 15 p. [Online]. Available from: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/113439/1/ERSA1998_104.pdf [In English].
32. Council of Europe (1980). *European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities*. Madrid, 21.05.1980. [Online]. Available from: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680078b0c> [In English].
34. Mission Opérationnelle Transfrontalière (2015). *Cross-border economic development. Practical guide*. Building partnerships. Promoting projects. Paris : Mission Opérationnelle Transfrontalière. [In French].
35. Council of Europe. *Sovet Evropy_Globalisation*. [Online]. Available from: <https://www.coe.int/ru/web/compass/globalisation> [In Russian].
36. Busygina, Y.M. (2006). *Polytycheskaya rehyonalystyka*. Moscow: ROSSPÉN. [In Russian].
37. Kuznetsov, A.V., Kuznetsova, O.V. (eds). (2015). *Regyonal'naya polytyka: zarubezhnyy opyt y rossiyskiye realyi*. Moscow: IMEMO RAN. [In Russian].
38. Staab, A. (2011). *The European Union explained. Institutions, actors, global impact*. 2nd ed. Bloomington, Indianapolis : Indiana University Press. [In English].
39. Antonyuk, N.V., Mykiyevych, M.M. (2005). *Yevropeys'kyy Soyuz: polityka, ekonomika, pravo*. L'viv: Lvivs'kyi natsional'nyi universitet. [In Ukrainian].
40. European Commission (2009). *European Regional Policy, an inspiration for Countries outside the EU? Applying the principles, sharing the lessons, exchanging experience*. Luxembourg : Directorate-General for Regional Policy; Office of the official publications of the European Union. DOI: 10.2776/11830 [In English].
41. Kushnir, V.H. (2021). *Ukrayintsi porubizhzhya lisostepu i stepu. Metodychni rekomendatsiyi*. Odesa: ONU. [In Ukrainian].
42. Malynovs'ka, O.Y. (2001). Derzhavni kordony yak liniyi rozmezhuvannya i ob'yednannya. *Ekonomichna ta sotsial'na heohrafiya: nauk. zbirnyk*. 51. P. 153-157. [In Ukrainian].
43. *Maloe pryhranychnoe dvyzhenye*. Migrant.info.pl. [Online]. Available from: https://www.migrant.info.pl/Малое_приграничное_движение.html [In Russian].
44. Commission of the European Communities (2004). *European Neighbourhood Policy – Strategy Paper / Communication from the Commission [COM(2004) 373 final]*. Brussels, 12.5.2004. [In English].
45. MID RF (2021). *Vneshnepolytycheskaya y diplomatycheskaya deyatelnost' Rossiyskoy Federatsyy v 2020 godu. Obzor MYD Rossyy*. Moscow. [In Russian].
46. Rossiyskaya gazeta (2019). *Kytay otkryl zonu svobodnoy torhovly, oryentyrovannuyu na Rossyyu*. Aug 30. [Online] Available from: <https://rg.ru/2019/08/30/kitaj-otkryl-zonu-svobodnoj-torgovli-orientirovannuiu-na-rossiiu.html> [In Russian].
47. CAREC (2020). *Usylenye transgranychnogo sotrudnychestva soobshchestv v rehyone CAREC*. Abzornoe yssledovanye. Manila : Asian development bank. [In Russian].
48. Abdullaev, Y. et al. (2009). Gruppy vodopol'zovateley v Tsentral'noy Azyy: novaya forma kollektivnykh deystviy v upravlenyy orosytel'noy vodoy. *Upravlenye vodnymi resursamy*. 5 (24). P. 1029-1043. [In Russian].

49. Kyrydon, A. (2015). Yevropeys'ka identychnist': kosmopolitychna kontseptsiya Ul'rikha Beka. *Zovnishni spravy*. 9. P. 52-55. [In Ukrainian].
50. Bourdieu, P. (2002). Ydentychnost' y reprezentatsyya: élementy krytycheskoy refleksy ydey "rehyona". *Ab Imperio*. 3. P. 45-60. [In Russian].
51. Crepaz, K. (2016). "Europe of the Regions": An Approach to Counter Separatist Tendencies? *L'Europe en Formation*. 1 (379). P. 24-39. [In English].
52. Bogatyreva, O.N. *Evropeyskiye modely regyonalizma*. Ekaterynburh : Izdayelstvo Ural'skogo universiteta. [In Russian].
53. Council of Europe (2000). *Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent. European Conference of Ministers responsible for Regional Planning (CEMAT)*. [Hanover, 7-8 September 2000]. [Online] Available from: <https://rm.coe.int/1680700173> [In English]
54. Tolstov, S. (2019). Separatism and secessionism: conceptual features in the context of European integration project. *Ideology and politics*. 1 (12). P. 73-95. [Online] Available from: https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2019/11/___ENG.%201.4.%20Tolstov%20FIN.pdf [In Ukrainian].

Tolstov S. Theoretical and Methodological Aspects of Regionalism: Problems of Interaction of Border Regions.

The scientific literature presents various definitions of the concepts of 'regionalism', 'regionalization' and 'interregional interaction'. The processes associated with globalization and integration manifest themselves in the form of consolidation of macro-regional ties. The formation of big macroeconomic zones of priority cooperation covers neighbouring and geographically close countries. The consolidation of large economic spaces is accompanied by the creation of regional economic organizations and integration communities aimed at deepening trade, economic cooperation and regional division of labour.

In parallel with the formation of large economic and political regional associations at the macro level, globalization has accelerated the process of diversification of territorial administration functions within individual states. The redistribution of power within individual countries is seen as a parallel process of regionalization at the grassroots level. The signs of regionalism at the micro level include the increasing role of subnational territorial communities, the growth of their interest in establishing closer cooperation with the border territories of neighboring countries.

In the most general sense, the author considers regionalism as a dynamic feature of international political and economic processes, indicated by the diversification of management functions at different levels of socio-political organization. The methodology of political science distinguishes the manifestations of regionalisms at the macro and micro levels. Various manifestations of regionalism are embodied in the design of large economic spaces, the redistribution of power within individual countries, increasing the level of regional self-government, development of interregional contacts and interregional integration ties between neighbouring and/or geographically close countries.

The practice of interregional cooperation is most successfully applied within the framework of multilateral integration associations, primarily in the EU and in the wider European space covered by the scope of European conventions and decisions in the field of spatial cooperation of territorial communities and authorities, including local and regional self-government. Interaction between subnational regions includes the conclusion of agreements between territorial communities of neighbouring countries, the creation of interregional associations and contractual networks of interregional cooperation.

Keywords: *regionalism, globalization, integration, interregional cooperation, cross-border cooperation, trans-regional cooperation.*